

Weerszijde van de zomer - opbrengst

1. Ervaringen en adviezen van buiten ophalen

In de geest van de waterwerkplaatsen, die in het kader van de wateroverlast 2016 door Waterschap de Dommel georganiseerd zijn, is er een oproep gedaan onder collega's en waterschapsbestuurders om in de periode van 1 tot 23 november 2018 met één tot drie gebruikers in gesprek te gaan over "Hoe was uw zomer?". 25 waterschappers (18 collega's en 7 bestuurders) zijn op pad gegaan. De ruim 50 open gesprekken leverden meer dan 1300 ervaringen, inzichten en adviezen uit de streek op. Dit document beschrijft de rode draden die uit deze gesprekken zijn gehaald en op 13 december 2018 zijn gepresenteerd in de openbare beeldvormende commissievergadering waaraan naast de AB-leden van Waterschap de Dommel bestuurders van onze gebiedspartners hebben deelgenomen: provincie, gemeenten, terreinbeheerders, ZLTO, BMF, BPG, Brabant Water en Brabant Advies.

2. Gesprekken 'Weerszijde van de zomer'

De gesprekken zijn gevoerd met behulp van een 'spelbord' waarmee heel gericht ervaringen, ideeën en adviezen zijn opgehaald. We hebben mensen gevraagd naar hun beleving van de droge zomer, zowel persoonlijk als beroepsmatig. De beleving is geschreven op kaarten met de categorieën 'plezier', 'probleem', 'oplossing', 'kans', 'zorg/angst' en 'quote'. Op het bord ontstonden zo tijdens het gesprek clusters van ervaringen, die het hele verhaal vertellen.

In totaal zijn 51 gesprekken gevoerd met uiteenlopende 'gebruikers' en (ervarings)-deskundigen, voornamelijk uit ons beheergebied. De gesprekspartners waren o.a. overheden (provincie, collega-waterschappen, gemeenten), waterexperts (Brabant Water, RWS, adviseurs), landbouwbestuurders en -ondernemers (ZLTO, boeren), natuur(beheer)-organisaties (BMF, NM, IVN), ondernemers (bv. Efteling, Rofra), journalisten, en mensen uit de zorgsector, politie, brandweer en onderwijs.

3. Opbrengst

De grote lijn van de gesprekken is dat men vaak persoonlijk veel plezier heeft beleefd aan de aan de warme, droge zomer. Fijn waren de lange zomeravonden buiten en het langdurige

vakantiegevoel; die werden bijna altijd als eerste benoemd. Maar al snel volgden uitspraken over de keerzijde. Droge sloten en vennen, geelbruine weides, verschrompelde akkers, blauwalg en extreme hitte waren zo breed zichtbaar dat men veel fout zag gaan. Dat was lastig en soms zelf dramatisch als het de bedrijfsvoering hard raakte (met name landbouw en natuur). Iedereen, niemand uitgezonderd, maakt zich zorgen over klimaatverandering, over de extremen in het weer, zowel te nat als te droog. Vooral de extreme droogte maakt mensen bewust dat niet alles maakbaar is en dat we ons daadwerkelijk zullen moeten aanpassen aan dit 'nieuwe normaal'. Het bewustzijn van kwetsbaarheid maakt dat mensen in beweging komen om weerbaar te willen zijn. Mensen zien kansen om water te besparen en vast te houden. Slimmer omgaan met water, vergroenen van de buitenruimte en aanpassing aan de extremen (adaptatie) ziet men als kansen. Maar vaak weet men niet hoe het watersysteem in elkaar zit, wat er allemaal mogelijk is en ontbreken praktische adviezen. Er leven daarom veel vragen over complexe, maar ook over ogenschijnlijk simpele, problemen en mogelijke maatregelen. Veel adviezen voor oplossingen kwamen op tafel. Oplossingen die zich richten op het vergroten van de bufferwerking tegen extremen, variërend van kleine schaal (bodem, drainage, beregening) tot lokaal in sloten en beken (vasthouden, verdelen) tot regionaal in ruimtelijke oplossingen in de stad en op het platteland. Er is behoefte aan eenduidige informatie vertaalt in adviezen ("zo zit het" en "dat kan ik doen"). Veel genoemd advies – en tevens grootste uitdaging – is om te komen met veel meer prikkels om de gewenste verandering in gang te zetten, in plaats van de huidige (niet houdbare?) situatie zoveel mogelijk te beschermen.

3.1 Dat was fijn

De eerste reacties op de warme, droge zomer waren positief. Veel buiten zijn, zonder jas, lange avonden, weinig insecten, vakantie in eigen land, lekker veel zwemmen. Dat werd geprezen. Een topjaar voor fruittelers met goede oogsten en weinig last van schimmels en vraat. Zonnepanelen die meer produceerden dan ooit. Mooi weer voor de festivals, volle terrassen en flinke omzet in de horeca. En bijzonder gewaardeerd werd de enorme aandacht in het nieuws. (Geen) water en de urgentie om ons voor te bereiden op extremer weer / klimaatverandering staat nu echt en bij iedereen op de kaart.

3.2 Dat ging fout

De gevolgen van de extreme droogte waren voor iedereen zichtbaar en voelbaar. De gele grasvelden, de afwezigheid van insecten (maar soms wel wespenplagen) en vogels was niemand ontgaan. Men zag de consequenties voor landbouw en natuur. Mislukte oogsten, boeren die failliet gaan, droogvallende beken en dode vissen. Door de lage afvoer werd scheepvaart en recreatievaart belemmerd en de waterkwaliteit was vaak slechter (grotere invloed van lozingen van industrie en afvalwaterzuiveringen). Ook persoonlijk werd de extreme hitte gevoeld; als het 's nachts niet meer afkoelt leidde dit tot slecht slapen en gezondheidsklachten, vooral onder ouderen en zieken. Buitenwerk was niet te doen, net als intensief sporten. De behoefte aan verkoeling was groot, maar lekker zwemmen in het schaarse natuurwater was vaak niet mogelijk door blauwalg of botulisme.

3.3 Deze zorgen leven er

Vrijwel iedereen maakt zich zorgen over de toenemende extremen in het weer. Het lijkt een onomkeerbaar proces. De afwisseling van veel te droog en veel te nat met grote gevolgen voor landbouw, natuur en scheepvaart krijgen veel aandacht in het nieuws. De economische schade voor de landbouw is er (lage opbrengsten en veel geld en tijd kwijt aan beregening) en de gevolgen van klimaatverandering op de lange termijn zijn verontrustend voor de biodiversiteit en de (drink)watervoorziening. Is er straks nog wel voldoende water? Ook de slechte waterkwaliteit als gevolg van de hogere temperaturen baart mensen zorgen voor dieren en de eigen gezondheid.

Er is eensgezindheid dat er actie nodig is, maar men is bang dat er straks veel wordt gepraat en weinig wordt gedaan. Veel mensen menen dat het huidige systeem niet houdbaar en betaalbaar is. Het geloof in technische oplossingen en de maakbaarheid van het

watersysteem is bij droogte lastig vol te houden. Het water is er simpelweg niet; zeker niet als het systeem gericht blijft op afvoeren in de winter en beregenen in de zomer en we “te bang blijven voor te nat”. De “kostprijs zet boeren onder druk”, “bedrijfsmodellen zijn niet eenvoudig aan te passen” en “we spelen de verkeerde wedstrijd” werd gezegd. We zouden ons moeten aanpassen aan de weersextremen, maar we durven niet te denken in de hiervoor noodzakelijke grote oplossingen. Want vaak is, wat goed is voor de één, niet goed voor de anderen.

3.4 Deze vragen heeft men

Veel zorgen komen voort uit vragen. Hoe komt het? Hoe erg is het? Kunnen we er wat aan doen? En wat kan ik doen? Vooral die laatste vraag is prangend. Men krijgt veel informatie, maar geen adviezen. Veel verder dan ‘tegel eruit en plantje erin’ is het nu niet. Daarbij speelt mee dat, ondanks de urgentie, de motivatie niet groot is, want “is het niet een druppel op de gloeiende plaat?”.

De meeste vragen gaan over de gevolgen op de langere termijn. Als het (nog) droger wordt en we daardoor nog meer (drink)water gebruiken, raakt het water dan niet op? En wat zijn dan de gevolgen voor natuur? De werkelijke effecten zijn waarschijnlijk pas over enkele jaren te zien? En wat als het volgend jaar weer droog is? Wat als de grondwaterstand/voorraad deze winter niet weer op peil komt? Vragen die dan ook opkomen zijn: Waarom is het drinkwater zo goedkoop? Houden we wel voldoende water vast? En hoe doen we dat op de beste manier?

Veel vragen gaan over beregening. Vanuit boeren zijn er vragen over de strakke regels; zou dat niet slimmer en flexibeler kunnen. Anderen begrijpen het beregeningsbeleid niet.

Waarom mag een boer beregenen, terwijl de beken droog staan en burgers hun tuin niet mogen sproeien. Regelmatig wordt aangekaart dat boeren hier rekening mee moeten houden. “Zij zijn slachtoffer van de droogte, maar zijn zij ook niet mede-veroorzaker?”.

3.5 Deze kansen ziet men

Ondanks alle zorgen en de daaruit voortkomende vragen, zien veel mensen ook kansen voor verbetering. Dicht bij huis valt veel te doen: vergroenen van de openbare ruimte en eigen huis en tuinen. Watertonnen en water besparen zijn makkelijk te realiseren. Aanpassen van het dagritme en activiteiten aan de warmte is even wennen, maar eigenlijk het meest eenvoudig.

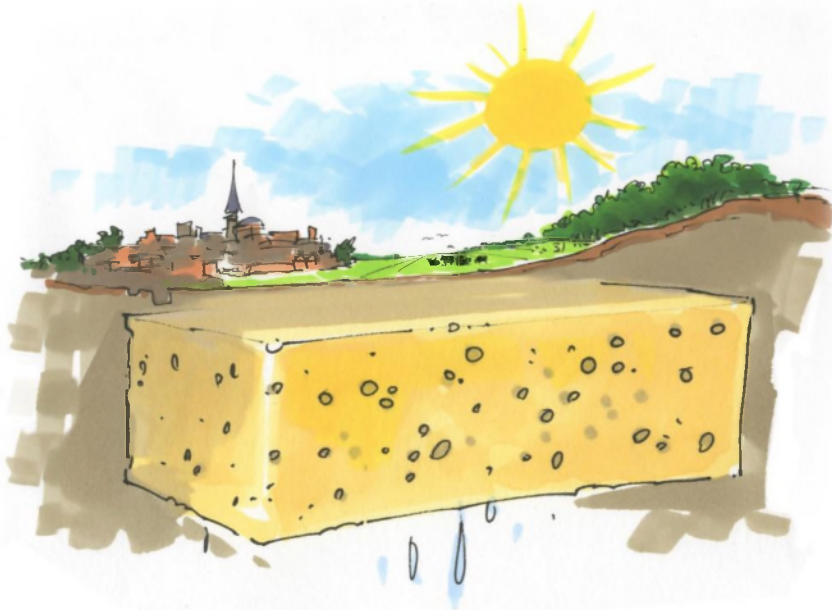
Alom wordt gepleit om veel meer te investeren in het vasthouden van water. Doe dat zo hoog mogelijk in het landschap en probeer water maximaal te laten infiltreren. Gebruik stuwtjes, installeer (verplicht?) peilgestuurde drainage in plaats van gewone drainage, investeer in het organisch stofgehalte van de bodem en zorg voor bodembedekking. En – heel veel genoemd – zet de juiste planten op de juiste plek! En als het echt nodig is: “sproei dan met boerenverstand!”.

Specifiek voor de beken en sloten wordt geadviseerd om dieptes te creëren waar vissen en waterdieren kunnen overleven. En ook beken beschaduwden met bomen dempt de opwarming, verdamping en verslechtering van de waterkwaliteit.

4. Deze oplossingen zijn in beeld

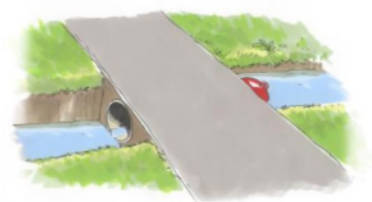
4.1 De bodem als spons

Het vergroten van het vochthoudend vermogen van de bodem is dé maatregel waar alle functies binnen en buiten bebouwd gebied bij gebaat zijn. Dat kan door de juiste machines te gebruiken, de juiste gewassen te telen (bewortelingsdiepte en bodemvruchtbaarheid), op het juiste moment bewerkingen uit te voeren en slim te sturen met peilgestuurde drainage en knijpstuwen. Het verhogen van het organisch stofgehalte is een maatregel van de lange adem, die vraagt om meer samenwerking van boeren, terreinbeheerders en overheden en meer ruimte in regelgeving.

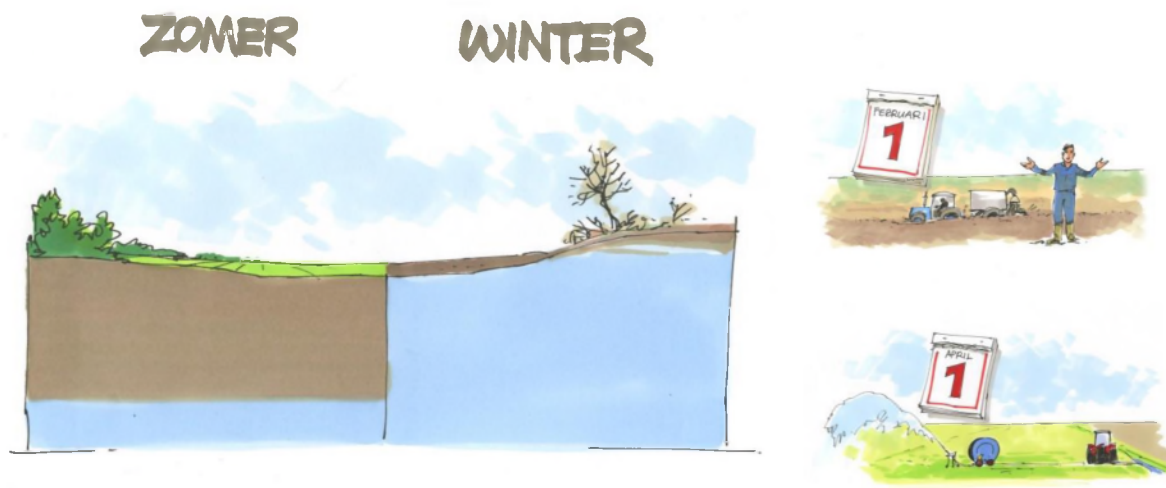
4.2 Water conserveren van hoog naar laag

De druppel vasthouden waar die valt. Zoveel mogelijk afstromen voorkomen en infiltreren in de bodem maximaliseren. Dat is het adagium. Probeer zoveel en zo hoog mogelijk in het watersysteem water vast te houden. Dat kan met beter bodembeheer, peilgestuurde drainage, het (tijdelijk) afsluiten van duikers en knijpstuwen. Ook kan waterberging ruimte krijgen op lage plekken in het watersysteem en natuurgebieden en boeren kunnen kritische percelen met hogere grondwaterstanden implementeren in de bedrijfsvoering (eventueel met groenblauwe diensten).

4.3 Zo nat mogelijk de winter uit

Het grote dilemma bij vasthouden van water is het tijdig berijdbaar zijn van percelen, het risico op wateroverlast en een dreigend beregeningsverbod. Vanaf 1 februari mag mest worden uitgereden; of moet, als de mestopslag (te) klein is. Dan moet de grondwaterstand voldoende laag zijn om het land op te kunnen. Andersom zijn hoge grondwaterstanden nodig om voldoende watervoorraad te hebben om te kunnen beregenen (peildatum 1 april). Daarom moet – meer dan tot nu toe – scherper op de grens van ‘te nat’ worden gestuurd en worden geïnvesteerd in beperkende factoren als mestopslagcapaciteit en bouwplan.

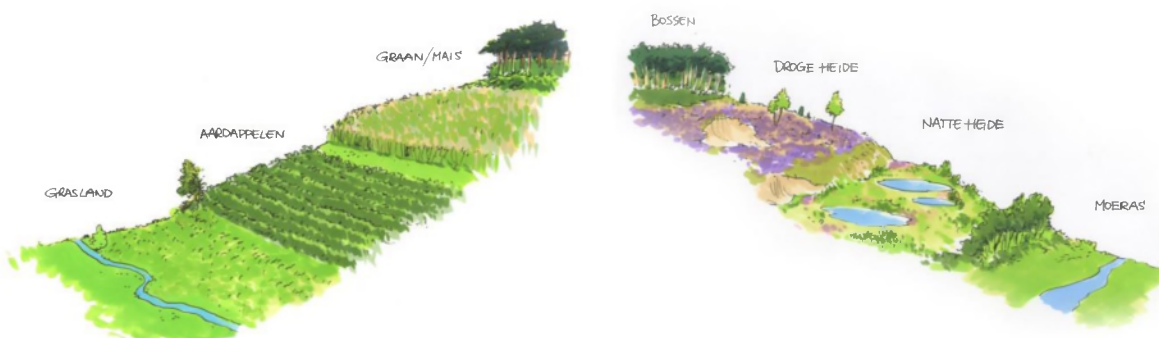
4.4 Juiste gebruik op de juiste plek bij landbouw en natuur

De toenemende extremen in het weer vereisen dat we ons beter moeten aanpassen aan die omstandigheden. Bepaalde natuur is niet meer houdbaar in het ‘nieuwe klimaat’.

Terreinbeheerders en provincie moeten zich niet meer sec op de natuurdoeltypen richten, maar gaan voor maximale bescherming en ontwikkeling van biodiversiteit. Diezelfde vraag komt ook op bij beschermde soorten, zoals de beekprik. Het waterschap moet verkennen waar welke biotopen een toekomst hebben.

Dat geldt ook voor de landbouw. Laat de bodemsoort, de hoogteligging en de waterhuishouding bepalend zijn voor de gewaskeuze. Als dat binnen een bedrijf niet mogelijk is, ga dan samenwerking/ruiling aan met collega-boeren of terreinbeheerders.

Dit advies is tevens gericht aan gemeenten en burgers: ‘plant met verstand’. Kies bomen en planten die passen bij de standplaats.

4.5 Beregening

Er is veel aandacht, onduidelijkheid en onbegrip over beregening. Dit dossier doet veel in de beeldvorming en vergroot de kloof tussen boeren, terreinbeheerders en burgers. Het is noodzakelijk dat landbouworganisaties, provincie, waterschappen en maatschappelijke organisaties het beregeningsbeleid Brabantbreed structureel aanpassen. De regels moeten eenvoudiger en uitlegbaar zijn, waarbij behoud van het evenwicht van de ondergrondse watervoorraad leidend is. Begrip en acceptatie van beregening als 'sluitstuk' van de watermaatregelen door boeren moet omhoog. En communicatie door het waterschap over beregening naar zowel boeren als burgers moet eenduidiger zijn en afgestemd met alle partners.

4.6 Groen en verkoeling in de stad

Om de bebouwde omgeving prettig leefbaar te houden, is vergroening van het openbaar groen en particuliere eigendommen de oplossing. Schaduw en verkoeling zijn noodzakelijk. Tegelijkertijd kan groen ook fungeren als buffer voor neerslagpieken. De aanleg van parken, groenstroken, wadi's, doorlaatbare verharding en groene daken en wanden vraagt kennis, ervaring en goede adviezen. Gemeente hebben hierin de voortrekkersrol. Het waterschap faciliteert hierin met kennis en stimuleringsmaatregelen.

4.7 Waterverdeling

Op de meeste plekken in ons gebied betekent droog: geen water. Maar daar waar nog wel water is, speelt de vraag: wie mag het schaarse water hebben? Een lastige afweging, waarbij het waterschap stuurt op basis van een verdringingsreeks. De landelijke verdringingsreeks is echter – op het gebied van de Beekloop na – niet verder regionaal uitgewerkt. Het waterschap moet een concrete vertaling van de indeling van de vier categorieën maken (wat is bijvoorbeeld) onomkeerbare schade aan natuur en wat valt onder kapitaalintensieve gewassen). Waar nodig kan het waterschap per deelstroomgebied (waar sturingsmogelijkheden zijn) een nadere uitwerking maken in overleg met de gebiedspartners. In alle gevallen is duidelijke communicatie over de waterverdeling gewenst.

4.8 Meten is weten ofwel meer samen meten en leren

De extremen in het weer kunnen de kennis over het water-bodemsysteem enorm vergroten. Wat is het effect van maaibeheer, stuwbeheer en duikers? Waar zitten de knelpunten? Welke knelpunten kunnen we oplossen en welke kunnen we juist nuttig gebruiken om water langer vast te houden? Wat kunnen we leren van ervaringen in drogere, zuidelijke landen? Daarnaast zijn de meetmogelijkheden de laatste jaren ook enorm vergroot. Moderne technieken – met sensoren aan mobieltjes en drones – en crowd sourcing bieden een schat aan informatie. Belangrijk is daarbij niet te gaan voor kwantiteit, maar heel gericht metingen uit te voeren op oorzaken en effecten. Samenwerking met andere overheden, adviesdiensten, kennisinstituten en instanties als GGD en RIVM kan het inzicht in de werking van het systeem vergroten. Samen kan dan worden gezocht naar integrale oplossingen die werken voor meerdere problemen en/of doelgroepen.

4.9 Prikkel voor verandering – ‘van willen naar doen’

Een bestaande situatie veranderen is het moeilijkste dat er is. De urgentie om te veranderen is groot en dat kan niet alleen met kleine aanpassingen. Structurele aanpassingen zijn noodzakelijk om schade drastisch te beperken. Dat vraagt om een samenhangende gebiedsaanpak, waarbij grote keuzes niet uit de weg worden gegaan en middelen langdurig beschikbaar zijn om een gebied toekomstbestendig in te richten en te beheren door boeren, terreinbeheerders, gemeenten, particulieren en het waterschap. Dit vereist een krachtige coalitie met een sterke gebiedsregisseur en verbinding aan andere maatschappelijke opgaven, zoals de energietransitie.

4.10 Communicatie ofwel Praktische adviezen

De droogte is veel in het nieuws geweest. Aan informatie ontbrak het niet; wel aan praktische tips en adviezen. En soms waren deze adviezen zelfs tegenstrijdig, bijvoorbeeld over het water geven van planten: “vaak een klein beetje” of “een enkele keer heel veel”. Welke planten zet ik in mijn tuin? In het tuincentrum staan ze op kleur, maar niet op klimaatbestendigheid.

Het is wenselijk dat de communicatie vanuit de verschillende partijen – provincie, Rijkswaterstaat, Brabant Water, waterschap, gemeenten, belangenorganisaties – op elkaar is afgestemd. Informeer het publiek goed over de situatie (wat is er aan de hand), de risico's (maar maak ze niet bang) en geef hun handelingsperspectief.

